

הסתכלות בנשים

פתיחה

הש"ע פותח את הלכות התרחקות מן העריות (אה"ע"ז סי' כ"א) באזהרה כי 'צריך האדם להתרחק מן הנשים מאוד מאוד'. למה התכוון הש"ע באזהרתו?

הגמרא בפרקנו (כ.) אוסרת להסתכל בנשים, ותולה את הדברים בצווי 'ונשמרת מכל דבר רע'. האם האיסור הוא דבר רע?

חז"ל בעקבות התורה הבינו כי חיכוך בין גברים לנשים יכול להביא למציאות רעה, וזאת אולי ההנחה אשר היוותה את הבסיס לאזהרתו של הש"ע. בשיעור זה ננסה לברר את הגדרים השונים של איסור הסתכלות, ומתוך כך ננסה לברר את עמדתם של חז"ל ביחס לחיים בסביבה מעורבת בהיבט הויזואלי שלהם¹.

ונשמרת מכל דבר רע

דגשים רבים נתנה התורה בפרשת 'כי תצא' לקדושת מחנה ישראל עם צאתו לקרב. אחד מהיבטים אלו הוא הציווי הכללי 'ונשמרת מכל דבר רע'. בפסוקים אין ביאור למה הכוונה, ברם חז"ל בספרי וכן בגמרא בע"ז הבינו מתוך המשך הפרק העוסק בהלכות טהרתו של בעל קרי, כי פסוקים אלו עוסקים בשמירת העיניים. הראשונים נחלקו האם מקור זה הינו אסמכתא בעלמא (רמב"ן) או לימוד מפורש המגדיר את איסור הסתכלות כאיסור דאורייתא (תוספות). לקמן נראה כי למחלוקת זו יש משמעות רבת. הרמב"ן בפירושו לפסוק בדברים מסביר:

"שהשטן מקטרג בשעת הסכנה, לשון רש"י. והנכון בעיני בענין המצוה הזאת, כי הכתוב יזהיר בעת אשר החטא מצוי בו. והידוע במנהגי המחנות היוצאות למלחמה, כי יאכלו כל תועבה, יגזלו ויחמסו ולא יתבוששו אפילו בניאוף וכל נבלה, הישר בבני אדם בטבעו יתלבש אכזריות וחמה כצאת מחנה על אויב. ועל כן הזהיר בו הכתוב, ונשמרת מכל דבר רע. ועל דרך הפשט היא אזהרה מכל הנאסר"

חובת התרחקות מכל דבר רע אינה מתייחסת למקרה זה בלבד, אלא היא טומנת בחובה אזהרה כללית לשמירה רוחנית מפני התדרדרות לחיים אנטי מוסריים בשעת הקרב. הסברו של הרמב"ן לפשטי המקראות מגלה בפנינו נופך חשוב בחובת שמירת העיניים. אורת הפקרות מחריפה איתה את חובת השמירה.

בין הסתכלות לראיה

הגמרא בע"ז (כ.) מספרת על ר"ג שראה אישה גויה במעלות הר הבית, וקרא עליה את הפסוק 'מה רבו מעשיך ה'". הגמרא שם

מתקשה להבין כיצד נהג ר"ג כן, והרי אסור לאדם להסתכל אפילו באצבע קטנה של אישה! מתרצת הגמרא, כי המקרה המובא בברייתא היה בקרן זוית. במילים אחרות ר"ג לא בחן את גויה במבטיו אלא רק הבחין בה. הירושלמי המקביל לסוגיה זו נותן נימוק נוסף: ר"ג הודה לקב"ה על קיומן של בריות נאות, ויש חכמים שתקנו על ראייה זו ברכה 'אשר ברא כך בעולמו'. אם כן, לדעת התלמודים, מבט שאינו בוחן לא נאסר. הבחנה זו חשובה מאוד למציאות שלנו בה נשים וגברים פועלים בסביבה משותפת.

נראה כי בצורה זו יש גם להבין את דברי הגמרא בנוגע למעבר במקום פרוץ. הגמרא במסכת בבא בתרא (נז:) דנה במי שנאלץ לעבור ליד הנשים הכובסות בנהר, ואומרת כי במקרה שאין לו ברירה אלא ללכת בדרך זו, הוא יכול ללכת משם. כאשר האדם מתעסק בדרך, ולא מגיע לשם כדי לצפות בנשים העומדות שם, אין חשש כי הסתכלות זו תביא אותו לאיסור.

הש"ע (או"ח רכ"ה) מציין כי קיימת ברכה ראייה על נשים נאות. הביאור הלכה על אתר תמה כיצד ניתן לברך על אישה לאור דברי הגמרא, ומשאיר את הדברים בצ"ע. לכאורה ע"פ החילוק שהצענו הדברים מתישבים כמין חומר - ראייה שאיננה בוחנת מותרת, ובמקרה של בריה נאה אף מחייבת ברכה.

הסתכלות מגרה - ובולמוס עברה

הגמרא בפרק בן סורר ומורה (ע"ה) מספרת על אדם שנתן עינו באישה וכתוצאה מכך נכנס לטירוף. עצת הרופאים היתה לתת לו להבעל לאותה אישה, אולם חכמים סרבו לאשר את הדבר משום פריצות. לאחר זמן הציעו הרופאים שהאדם רק יביט בה כשהיא ערומה, ועל עצה זו אמרו חכמים יהרג ואל יביט בה.

הר"ן (ע"ז ט. בדפי האלפס) מסביר כי הטעם לדברי חכמים אלו, הינו איסור 'לא תקרבו לגלות ערוה' ולא משום לאו דעריות.

הש"ך (י"ד קנ"ז) מסביר שהדבר טמון במחלוקת ראשונים בהקיפו של לאו 'לא תקרבו לגלות ערוה' (אותה הזכרנו בשיעורים הקודמים). כזכור, בעקבות דברי ר' פדת המובאים בגמרא (נז.) כי 'לא אסרה תורה אלא קירבה של גילוי עריות בלבד', נחלקו הרמב"ן והרמב"ם בהיקף האיסור. הרמב"ן בהשגותיו לספר המצוות הולך בדרכו של ר' פדת (מצווה שנג) וסובר כי האיסור כולל קירבה ברמה של גילוי עריות בלבד, ואילו לדעת הרמב"ם לאו זה שייך בכל פעולה המביעה חיבה כגון חיבוק ונישוק.

נראה כי המחלוקת בין הרמב"ם לרמב"ן בהיקף לאו זה, נובעת מהבנות שונות באופיו של הלאו. לדעת הרמב"ן מדובר בהרחקה מן התורה - התורה עשתה סייג לדבריה ואסרה כל קרבה פיזית העלולה להביא לביאה². הרמב"ם החולק מבין

2 בהמשך דבריו מציג הרמב"ן אפשרות נוספת ללאו והיא חצי שיעור. לומר לך כי האיסור שלא תקרבו לגלות ערוה הוא שלב בדרך לאיסור ערוה ממש. והמסתכל באישה ערומה הוא כמי שאכל חזיר בשיעור פחות

1 בשיעור 'קרבה אל הערוה' עסקנו בנושאים מקבילים לשיעור זה http://www.etzion.org.il/vbm/update_views.php?num=6210&file=vbm/archive/beshiv/beshiv179.doc

יודע שראיית העינים עון גדול שהיא גורמת לגופן של עריות שנאמר ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" (פ"ד, הלכה ד).

לדעת הרמב"ם, אין ביכולתו של האדם לומר כי יש בידו לשלוט על מחשבותיו, ולומר כי כל הדברים בהם הוא מגרה את יצרו לא יביאוו לידי עברה. הבנה זאת היא הנחת העבודה מאחורי הרחקות והגבלות של איסורי צניעות הקובעים קריטריונים ברורים של הרחקה.

הגמרא במנחות מספרת על תלמיד אחד שנתפתה לדבר עברה ובא אצל זונה אחת בכרכי הים. לפני שהגיע לידי עברה טפחה לו אחת ציציותיו על פניו, ואמר:

"העבודה, שלא ראיתי אשה יפה כמותך, אלא מצוה אחת ציונו ה' אלהינו וציצית שמה, וכתוב בה אני ה' א-להיכם שתי פעמים, אני הוא שעתיד ליפרע ואני הוא שעתיד לשלם שכר, עכשיו נדמו עלי כד' עדים"

(מד:).

מצוות הציצית היוותה תמרור אזהרה לאותו תלמיד. במילים אחרות אנו רואים כי לצד האיסורים השונים המרחיקים את האדם מללכת אחר יצריו והרהורי ליבו, ציוותה התורה על הסתכלות בציצית, הסתכלות היכולה בעת מעשה להוציא את האדם מבולמוס העברה.

התרחקות ממקום זנות

לעיל הבאנו את דברי רבי פדת 'לא אסרה תורה אלא קירבה של גלוי עריות בלבד', הגמרא בע"ז מביאה את דברי ר' חסדא החולק:

"הרחק מעליה דרך - זו מינות והרשות, ואל תקרב אל פתח ביתה - זו זונה. וכמה? אמר רב חסדא: 'ארבע אמות'" (יז:).

בהמשך מביאה הגמרא את שיטת עולא האוסר לחיצת יד לאישה שהיא ערוה משום 'לך לך, אמרין לנזירא, סחור סחור לכרמא לא תקרב'. מה ההבדל בין שני האיסורים? לכאורה אם עצם הכניסה למתחם הזנות נאסרה מחשש שמא יבוא לידי זנות כל שכן שקרבה פיזית לאישה שהיא ערוה תאסר?

אלא שיש לומר שאינה דומה התקרבות לאישה שכל מטרתה לגרות את יצרך להפיל אותך בחטא, להתקרבות לאישה צדיקה ישירה ותמימה השומרת על גופה. במקום הפקרות מינית יש הוראה להתרחקות ממתחם הזנות. בהמשך דבריה מספרת הגמרא שהלכה למעשה לא נהג עולא כדבריו ומסברים בעלי התוספות, כי עולא הרשה לעצמו לנשק ידי נשים, משום שלגביו נשים נדמו ככשורא - חתיכת עץ. לאמור בסביבה כשרה כאשר האדם יודע כי מגעו אינו מגע של זנות יש מקום להקל. הלכה למעשה בשאלת לחיצת היד לנשים נחלקו גדולי עולם ורבים פסקו להחמיר.

שמדובר באיסור עצמאי על פעולת הקירוב לערוה בדרכי הזנות, ולשונו בספר המצוות:

"היא שהזהירנו מקרוב לאחת מכל אלו העריות ואפילו בלא ביאה. כגון חבוק ונשיקה והדומה להם מפעולות הזנות. והוא אמרו יתעלה באזהרה מזה 'איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה'. כאילו יאמר לא תקרבו מהן קירוב יביא לגלות ערוה".

למעשה כותב הש"ך שהסתכלות ללא מגע אינה בכלל האיסור, וכן פוסק הגרמ"פ בשו"ת אגרות משה³:

"...ולכן צריך לומר דבכל הסתכלות ליכא איסור קריבה אלא איסור ונשמרת מצד איסור הרהור, בין במכיון ליהנות שאסור אף במקומות המגולין, בין במקומות שדרךן לכסות שאסור בכל אופן אף בלא מתכוין ליהנות, דאיסור קריבה הוא רק בנגיעה".

הסתכלות מותרת

חריג אחד לאיסורי הסתכלות הוא כאשר האדם מחפש את בחירת ליבו. וכך כותב הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה:

"ומותר להסתכל בפני הפנויה ולבדקה בין בתולה בין בעולה, כדי שיראה אם היא נאה בעיניו ישאנה ואין בזה צד איסור ולא עוד אלא שראוי לעשות כן, אבל לא יסתכל דרך זנות הרי הוא אומר ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה.

כתב הראב"ד ז"ל: חכמים אמרו האי צורבא מרבנן דאזיל לקדושי איתתא לידבר עם הארץ בהדיה דילמא מחלפא ליה מיניה אלמא אין דרך ת"ח בכך עכ"ל" (כא, ד).

לדעת הרמב"ם ראוי להסתכל בפני המשודכת אלא שיש להמנע מראיה שהיא בדרכי הזנות. הראב"ד חולק וסובר שאולי מותר להביט בפני בתולה אך מידתם של ת"ח שהם נמנעים מלעשות כן.

לדעת המגיד משנה דברי הרמב"ם נובעים מבעיית ה'צדיקות' ו'הרחפנות' של ת"ח שאינם בקיאים בעולם הזה ולכן עליהם להעזר בעם הארץ. לטענתו, הראב"ד אינו חולק על הרמב"ם אלא בא להוסיף הדרכה המיועדת לת"ח.

לסיום נעסוק בשני איסורים המסתעפים מתוך הבעיה של הסתכלות אסורה.

ולא תתורו

את פרשה ציצית שבקריאת שמע חותם הציווי "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם"⁴. הרמב"ם בהלכות תשובה דורש את טעמו של ציווי זה:

"המסתכל בעריות מעלה על דעתו שאין בכך כלום שהוא אומר וכי בעלתי או קרבתי אצלה, והוא אינו

מכזית, שלדעת ר"י הוא עובר על איסור תורה מהחשש של חזי לאצטרופי. במילים אחרות מחשש למדרון החלקלק.

3 כך הוא מדייק גם מדברי הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה כא ג, האומר כי על הסתכלות לוקים רק מכות מרדות.

4 איסור זה מופנה גם כלפי הרהור הלב בע"ז.